

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2149 – 9225

Yıl: 1-Sayı: 2/Year 1-Issue 2
Aralık 2019/December 2019

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa / Page: 83-94

Geliş Tarihi / Received Date:

19-08-2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1:

24.12.2019

Hakem 2 / Referee 2:

28.11.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date:

29-12-2019

Yazar Bilgileri/Author Info

∞

Yusuf Abubakar WARA

Orcid id: 0000-0003-3410-6113

Doktora Öğrencisi, Siyasal ve

Sosyal Bilimler Bölümü

Anakara Hacı Bayram Veli

Üniversitesi

Ankara-Türkiye

wara98@yahoo.com

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

İletişim

usbaddergi@gmail.com

https://dergipark.org.tr/usbadd

ARAP BAHAR'INDAN SONRA MISIR VE TUNUS'UN ANAYASA SÜRECİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Yusuf Abubakar WARA

Özet: Bu çalışmada yorum bilgisel (hermeneutik) yaklaşımlar kullanılarak Arap Baharı'ndan sonra Mısır ve Tunus'da gerçekleşen anayasa değişim sürecinin karşılaştırılması yapılacaktır. Bu bağlamda her iki ülkenin anayasalarının değişim sürecinin nasıl başladığı, aktörlerin davranışları ve bu devletlerin amaçlarının farklılıkları ortaya konulacaktır. Gerekli durumlarda iki ülke anayasasının değişim sürecinin neden-sonuç ilişkisine bakılacaktır. Hem Mısır hem de Tunus genel olarak aynı kıta, bölge, kültür, din ve dil öğelerine sahiptir. Ayrıca her iki ülkenin anayasa sürecini tetikleyen neden olarak Arap Baharı görülmektedir. Bu süreç sonunda Mısır otokratik demokrasiye yönelirken; Tunus, liberal demokrasiye yönelmiştir. 2010 yılında Tunus'ta gerçekleşen değişimler, Mısır dâhil birçok Arap ülkesinde yaşanan haksızlıkları, adaletsizlikleri bir nebze de olsa ortadan kaldırmıştır. Bunun ardından yeni oluşan hükümetler yeni bir anayasa oluşturmak için süreç başlatmıştır. Üç yıllık süre içinde Tunus'un siyasi yelpazesindeki partiler ve ilgili taraflar uzun süren görüşmeler yaparak anayasa değişim sürecini gerçekleştirmişken; Mısır aynı sürede siyasi görüşme yapmaksızın üç anayasa değişim süreci geçirmiştir. Böylece Tunus'taki anayasa değişim sürecinin temel amacı, ülkenin otoriter yönetime geri dönmemesi olurken; Mısır, acelecilik duygusuyla güçlü bir liderlik kurma arzusuna kapılmış, ülkede otoriter rejimin ortaya çıkmasının yolu açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Mısır, Tunus, Anayasa Süreci, Liberal Demokrasi, Otokratik Rejim.

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article

Wara, Y. A. (2019). *Arap bahar'ından sonra mısır ve tunus'un anayasa sürecinin karşılaştırılması - comparism of constitutional process between egypt and tunisia after the arab spring*. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International Journal Of Social Sciences Academy, 1(2), 83-94..

COMPARISM OF CONSTITUTIONAL PROCESS BETWEEN EGYPT AND TUNISIA AFTER THE ARAB SPRING

Abstract: This research work adopts Hermeneutic (Interpretive) approaches to comparatively analyse the constitutional process between Tunisia and Egypt after the Arab Spring. However, where necessary the cause-effect relationships of the constitutional process will be examined. Even with the fact that the two countries share the same identity, culture, tradition, language, religion and are their constitutional processes were triggered with Arab spring; while Tunisia is tilting towards liberal democracy Egypt is re-falling into autocratic regime. In 2010 the revolution that started in Tunisia spread to other Arab countries and was significant in ending some elements of wanton injustices in the affected countries. Sequel to these developments the new leaders commence a new constitutional process in the affected countries. While in Tunisia with intensive negotiations of political parties and other concerned actors only a single constitutional amendment process was realized; In Egypt within the same time frame three consecutive constitutional amendment processes took place without reasonable deliberation and in a hectic manner. As a result, while in Tunisia's aim of constitution process was not to return the dictatorial regime; in Egypt due to haphazard process and desire to have a strong leader made the country to slope into dictatorial regime.

Key Words: Arab Spring, Egypt, Tunisia, Constitutional Process, Dictatorial Regime, Liberal Democracy.

Giriş

Karşılaştırmalı anayasa yapmak sadece kuralların incelenmesi değildir. Karşılaştırılacak anayasaların tarihi, kültürel, siyasi ve sosyo-ekonomik değişkenlerini anlama, analiz etme, açıklama ve karşılaştırma yapmayı da gerektirmektedir. Analiz edildiği takdirde anayasaları oluşturan fikirlere, ideallere ve ideolojiye ulaşmak mümkündür. Bu çerçevede yapılan bu çalışmada Arap Baharı'ndan sonra yeni anayasa oluşturma süreci özellikle iki ülke için –Mısır ve Tunus- incelenecektir.

Bu çalışmada kullanılacak yöntem yorum bilgisi (Hermeneutik)dir. Bunun nedeni hukukun anlaşılması ve kültürel analizi üzerine daha iyi odaklanabilmektir. Kanunların ortak bilinci oluşturmaları, insan davranışlarını düzenlemesi veya kurumsal işlemleri yönlendirmesi temele alınmıştır (Frankenberg, 2006).

Hangi yöntem veya araç seçilirse seçilsin, karşılaştırmalı anayasal sürecine bakıldığında hem toplumdaki etkisinin hem de bilgilerinin yorumlanması gerekir. Dolayısıyla, anayasa karşılaştırılmasının yapılması için en iyi metot ülkelerin kültür, ekonomi ve siyasal yapısını inceleyen konstrüktivizm ve yorum bilgisi yöntemlerdir. Bu çalışmada da iki ülkenin anayasa değişim sürecini analiz edebilmek amacıyla yorum bilgisi yöntemi kullanılmıştır. **İnsan derneği yapıları** öncelikle paylaşılan fikirler, kimlikler ve amaç aktörlerinin çıkarları ile belirlenir. Bu çerçevede bu çalışmada söz konusu iki ülkenin anayasalarını inşa eden değişim süreci incelenecektir.

Genel anlamda anayasa değişim süreci, aktörlerin davranışları ve katkıları ile nasıl bir sonuç oluştuğunu göstermektedir. Bu çalışmada Arap Baharı sonrası Mısır ve Tunus'da

yaşanan anayasa sürecinin sonucu analiz edilmektedir. İki ülkenin anayasa değişim sürecinin nasıl sonuçlandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Hangisinin demokrasiye hangisinin otokratik yönere doğru gittiği değerlendirilecektir.

Mısır ve Tunus'ta yeni anayasanın oluşturulması ve anayasa sürecinin gerçekleşmesinin temel nedeni; otokratik demokrasiden liberal demokrasiye geçme isteğidir. Bir devletin anayasasının zaman zaman değişmesi veya güncellenmesinin nedenleri: adalet sağlanması, istikrarın sağlanması, eşitlik, verimlilik, katılımın artırılması, demokrasi ve popüler siyasi kültür sağlanması olarak ifade edilebilir. **Fakat anayasa, çoğu ülkenin siyasi amaçları nedeniyle bir 'siyasal doküman'a dönüşmüş durumdadır.** Gelişmekte olan ülkelerde "sağlam bir demokrasi" yerine zayıf siyasi partiler, siyasi ilgisizlik, sert yürütme gücü ve radikal ideoloji gibi nedenler diktatör ortamı yaratmaktadır.

Arap Bahar'ı sonrasında etkilenen neredeyse bütün ülkeler yeni anayasa oluşturma kararı almışlardır. Ayrıca ülkeler siyasetlerini geliştirmek amacıyla anayasalarını zaman zaman değiştirmişlerdir. Fakat kargaşa ortamından ve politikacıların bencilliklerinden dolayı Arap Bahar'ından etkilenen ülkelerin çoğu eskisinden daha kötü bir duruma gelmiştir. Libya ve Suriye istikrarsızlaşmış her iki ülkede de kargaşa ortamı oluşmuştur. Bu durum Libya için açıklanacak olursa Kemal'in (2015) tanımlamaları kullanılabilir: "Bugünün Libya'sı, devrim sırasında umduğumuzun aksine çok, çok daha kötü durumdadır. Suç oranı hızla artıyor. Güvensizlik her yere sinmiş durumda. İş yok. Yiyecek ve elektrik sıkıntısı var. Kavga var, korku var... Çok az ümit veren şey görüyorum." Ülkede iç çatışma gruplarının fazlaşması nedeniyle demokratikleşme ve anayasa değişim sürecinin başlaması adeta söz konusu değildir. Suriye'de bir savaş ortamı yaratılmıştır.

Baskı yönetiminden kurtulmuş olan Arap ülkelerin çoğu kendi içinde yaşadığı kötü durumu çözememiş ve daha olumsuz bir hal almışlardır. Ayrıca, mevcut düzenden duyulan rahatsızlık ve milli egemenliğe dayalı yeni bir siyasal düzene duyulan özlem, bu isyan hareketleri vasıtasıyla açığa çıkmıştır. Fakat iyimser tahminlerin aksine, bir müddet sonra Libya ve Suriye'de istikrarsızlaşma olmuş, **Mısır da ise otoriter rejimin**, kısa bir aranın ardından bir diğeriyle değişmesi olayıyla karşılaşmıştır. **Halk hareketlerinin kapsamlı bir demokratik dönüşümle sonuçlandığı tek ülke Tunus olmuştur** (Açıl, 2017:167). Bu çalışmada Mısır ve Tunus'da yaşanan anayasa değişim sürecinin sonunda, Tunus'un **liberal demokrasiye** doğru gittiği, Mısır'ın ise **otokrattık rejim** oluşturduğu açıklanacaktır.

Liberal Demokrasi Anlayışı

Liberal demokrasi deyince akla ilk gelen şey özgürlüktür. Anlam olarak liberal demokrasi; özgürlük, bireyin özgürlüğü ve bireysel özgürlük demektir.

"Özgürlük, bireyin kendi hayatını başkalarına zarar vermediği sürece dilediği gibi yönetmesine yetki veren, garanti altına alınmış bir serbestlik halidir." Bireylerin kendi bedenleri, emekleri, zihinleri, vicdanları ve hayatları üzerindeki yönetme yetkisine dışardan

yapılan bir müdahale, bireysel özgürlüğün gerçekleşmemesine sebep olur. Birey istediği ve dilediği şeyleri -başkalarının haklarını ihlal etmeden- dış bir müdahale tarafından engellenmeden yapabiliyorsa özgür kabul edilir.

Liberal demokrasi halka ahlaken ve hukuken eşitlik, özgürlük sağlar. Ahlak olmadan eşitlik olmaz. Devletin, sivil toplumun karşısında güçlü ve çoğulcu bir yapıda olması gerektiği düşünülür. Sivil toplum, genellikle özel alanı olan, devletin dışında kalan ve devletin "baskıcı" müdahalesine kapalı bir hareket sahası olarak anlaşılır. Arap Baharı'ndan etkilenen ülkelerin yöneticilerinin diktatör olmaması için sivil toplum kuruluşları engel teşkil etmiştir. Mısır'a bakıldığında neredeyse yeni otokratik bir sistem oluşmuştur.

Liberal demokraside devlet, gücü sınırlandırılması ve sürekli denetim altında tutulması gereken bir yapı olarak görülmektedir. Bunun yanında bireylerin özgürlüklerini ve haklarını korumak için oluşturulan, vatandaşlara bu doğrultuda güvenlik ve adalet hizmetleri sunması gereken ortak bir teşkilat olarak düşünülmektedir (Yenisöz, 2015). Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde liberal demokrasinin gücünün sınırlandırılması, denetimin, adaletin ve hakların korunmasının bir iki ülke dışındaki diğer ülkelerde görülmemektedir. Tunus'taki sivil toplum kuruluşlarının anayasa değişim sürecinde önemli rol oynadığını ve diğer ülkelere daha adil bir çerçevede gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Liberal demokrasinin bir diğer anlayışı ise çok sayıda insanın ortak kararlar alabilmesi, kargaşa yerine farklılıklara ve bu farklılıkların yarattığı çatışmaların nasıl yönetileceği konusuna odaklanmasıdır. Arap Baharı'ndan sonra çatışmanın azaldığı ve kontrolün sağlandığı ülke Tunus'tur.

Otokritik Rejim

Otokritik rejimin temel özelliği, yöneticinin bütün siyasî yetkileri tek başına elinde bulundurmasıdır. Yönetimler halk adına karar verir, kendilerine göre iyi, doğru ve güzel olanları dayatır, buna karşı halkın sorunlarını çözmeyi de üstlenir. Arap Baharı'ndan etkilenen ülkelerde ortaya çıkan liderler otokratik rejimi oluşturmuşlardır. Mısır başta olmak üzere Arap Baharı'ndan etkilenen bazı ülkelerde gerçekleşen anayasa sürecinde, rejim otokratik bir hal almıştır. Anayasada düzenleme ve değiştirilme yapılmasına rağmen yasama, yargı ve yürütme arasında kuvvet ayrılığı yerine kuvvetler birliği ilkesi benimsenmiştir.

Mısır ve Tunus'un Anayasa Değişim Sürecinin Sonucu: Otokratik ve Demokratik

Herhangi bir devlette bir ya da daha fazla eylemden dolayı anayasanın hem güncellenmesi hem de değişmesi kararı verilebilir. Bunun temel nedeni ya eskiden yaşanan problemlerin çözülmesi ya da mevcut sistemin iyileştirilmesinin istenmesidir. Mısır ve Tunus dâhil Arap Baharı'ndan etkilenen bütün ülkelerde isyandan sonra diktatör bir rejimden kurtulmak ve liberal demokrasiye geçiş için adımlar atılmıştır. **Bütün bu Arap ülkelerinin aynı kültür, din, dil ve bazılarının aynı bölgelere sahip olmalarının yanı sıra, anayasa sürecini**

tetikleyen neden Arap Baharı olarak görülmüşse de ülkelerin çoğu Mısır gibi, otokratik demokrasiye yönelirken; onların azı Tunus gibi, liberal demokrasiye doğru yönelmiştir. 2010 yılında Tunus'ta yaşanan olay, Mısır dâhil birçok Arap ülkesinde yaşanan haksızlıkları, adaletsizlikleri bir nebze de olsa ortadan kaldırmıştır. Bunun ardından oluşturulan hükümetler yeni bir anayasa oluşturmak için anayasa süreci başlatmışlardır.

Analiz yapmak gerekirse, aynı kültür, bölge ve tarihe sahip olan iki ülkenin (Mısır ve Tunus) anayasa değişimi yapmalarının **temel nedeni** Arap Baharı'dır. Fakat değişim sürecinin **sonucu** her iki ülkede farklı şekilde olmuştur. Bu araştırmada söz konusu iki ülkenin nasıl bir anayasa oluşturduğu, anayasalarının ne şekilde evrildiği, ülkelerin hangi tarafa yöneldiği ve değişim sürecinin ülkenin sisteminde nasıl etkili olduğunu analiz edilmeye çalışılmıştır.

Arap Baharı'ndan etkilenen ülkeler arasından Mısır ve Tunus'un seçilmesinin temel nedenleri şunlardır:

1. Hem Mısır hem de Tunus'un yeni anayasası Arap Baharı'ndan sonra oluşturulmuştur. Dolayısıyla ikisinin de mevcut siyasi ve sosyal düşüncelere sahip olması mümkündür. Her iki ülkede Arap Baharı'ndan sonra yeni demokrasi arayışı peşindedir. Bu ülkelerden birini siyasi istikrarlı halde görürken diğerini siyasi istikrarsız halinde görmekteyiz.

2. İki ülkede de 14 Ocak devrimi ve sonrasında yaşanan önemli gelişmelerden biri anayasa değişim sürecidir. Tunus'ta yaşanan ulusal bir isyan hareketinden dolayı Bin Ali, 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece 54 yıllık otoriter rejim, bir aydan daha az süren halk ayaklanmaları neticesinde son bulmuştur (Murat, 2015). Bunun ardında birkaç Arap ülkesinde de aynı hareket başlamıştır. Mısır'da, aktivistler, işsizlik, yoksulluk ve yolsuzlukları protesto etmek için 30 yıldır iktidarda olan Hüsnü Mübarek'e karşı eylem çağrısında bulunmuştur. Bunun sonucunda 11 Şubat'ta on binlerce kişi öfke içerisinde Mısır sokaklarına dökülürken Hüsnü Mübarek istifasını vererek yetkilerini orduya bırakmıştır. Hüsnü Mübarek'in 30 yıl süren otoriter rejimi sona ermiştir (Aljazeera, 2014).

Bu gelişmelerden sonra söz konusu ülkeler yeni ve verimli bir sistemi aramaya başlamışlardır. Bunu gerçekleştirmenin en etkili yolunun anayasada değişim yapılması olduğunu düşünmüşlerdir.

Mısır'da Hüsnü Mübarek yönetimi yıkıldıktan sonra ülke General Abdulfatau Al Sisi tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Sisi, var olan sistemin ve anayasanın değişmesi ayrıca birkaç düzenleme yapılması için askerlere emir vermiştir. Bunun temel nedeni halkın idare edilmesini sağlamaktır. Halkın idaresinin ve değişim taleplerinin yol açabileceği dört farklı olasılık tespit edilmiştir: İlki, iktidarın ordu desteğini arkasına alarak ayaklanmaları bastırması; ikincisi, iktidarın katılımcı bir siyasi düzen yönünde reformlar yapması; üçüncüsü, ordunun iktidara el koyarak demokrasiye geçişin önünü açması; dördüncüsü de, bir halk devrimi yoluyla Mübarek iktidarının yıkılması ve demokrasinin inşa edilmesini şeklindedir (Bekaroğlu ve Kurt, 2015:23). Bütün bu önemli planlama ve taleplere ulaşamamak durumunda, bunları gerçekleştirmek için "anayasa değişimi" siyasi bir araç olarak kullanılmıştır.

İsyandan sonra Mısır'ın ilk anayasa değişimi ordu tarafından yapılmıştır. Ordu, değişiklik taslaklarını 26 Şubat 2011'de kamuoyuna açıklamış ve ulusal referandumun tarihini 19 Mart olarak belirlemiştir. Bu anayasanın değişimi zaman kısıtlı olduğundan dolayı fazla konsültasyon yapılmaksızın gerçekleştirilmiştir (Brown ve Dunne 2011). 2011 anayasasının değişen maddeleri şunlardır: Cumhurbaşkanlığı adaylarının potansiyel havuzu arttırıldı, cumhurbaşkanlığı iki dönemle sınırlandırıldı, seçimlerin adli denetimi eski haline getirildi ve OHAL durum koşulları kısıtlandı. Maddelerin değiştirilmesi için verilen evet oyunun oranı yüzde 77 çıkmıştır. Birkaç ay sonra yeni hükümet seçilmiştir. Bu seçimde Müslüman Kardeşlerin adayı olan Muhammed Mursi cumhurbaşkanı seçilmiştir. İktidara gelir gelmez yeni anayasa değişim sürecini 2012'de başlatmıştır.

2012'deki anayasa değişimi 2011'e göre pozitif değişiklikler içermektedir. Fakat dini içerikler taşımasından dolayı birçok sıkıntı da bulunmaktadır. Referandum bile yapmadan anayasanın değişmesi, taraftar ve muhalif olanlar arasında uyumsuz bir durum yaratmıştır. Duruşlarından taviz vermeyen bazı İslamcı gruplar, İslami kanunları sıkı bir şekilde uygulamadığı gerekçesiyle belgeye karşı çıkmıştır. "Yasamanın temelini *şeriat* (İslami kanunlar) prensipleri oluşturur" diye belirtilmiştir. Ancak bu muğlak bir ifade çünkü *şeriat* içine yerleşmiş "prensiplerden" bahsetmek mümkün değildir. Selefî Nur Partisi'ni de içeren birçok grup anayasanın tamamen *şeriat* kurallarına göre uygulanmasını ya da *şeriatın* ta kendisi olmasını istemiştir. Diğer yanda laiklik yanlısı ve liberal gruplardan oluşan çeşitli oluşumlar da belirli nedenlerden dolayı anayasaya karşı çıkmıştır. Temel hususlar şu şekilde ifade edilebilir:

İfade ve inanç özgürlüğü: Devlete "etik ve ahlaki değerleri koruma" adına geniş yetkiler verilir. Bununla ilgili yapılan eleştiriler hükümet tarafından, dinden temellenen ve dar bir "ahlak" anlayışını dayatacağı şeklindedir. İnanç özgürlüğü sadece Müslüman, Hristiyan ve Yahudilere sağlanırken, Bahai gibi azınlık gruplarına sunulmamaktadır. Bu değişen maddeye bakıldığında liberal demokrasi yerine ayrımcılık ve otokratik bir sistem yaratılmıştır çünkü herkes eşit olarak görülmemekte ve başkana fazla güç verilmektedir. Dolayısıyla kuvvet ayrılığı kavramının ilkelerine uyulmamaktadır.

Kadın haklarıyla ilgili endişeler: Anayasa, cinsiyet temelli ayrıcalıkları engelleyecek açık bir hüküm içermemektedir. "Kadınların aileleri ile kamu hizmeti alanındaki ödevleri arasındaki dengeyi sağlamak için" devlete yetki veren bir madde içermektedir. Aktivistler bu maddeyi kadınların özel seçimlerine müdahale olarak görmektedir (Aljazeera, 2012) Eşitlik olmadan liberal demokrasi olmaz, eşitlik olmayınca da diktatörlük ortaya çıkar.

Sivil – asker ilişkileri: Belirli durumlarda sivillere yönelik askeri yargılamaların önünü açan ve ordunun bütçesinin seçilmiş meclis tarafından denetlenmesini engelleyen maddeler içermektedir. Aljazeera Türk'ün haber analizinde 2012 anayasa değişimi üç önemli maddeyi kapsamaktadır: Şeriat ilkeleri temel yasama kaynağı olacak. Devlet, Mısır ailelerinin mahiyetini koruyacak ve ahlaki değerlerini geliştirmeye teşvik edecek. Taslakta kadın-erkek eşitliğine değinen özel bir madde yoktur. 2012 Anayasası'nın değişiminin temel nedeni ülkenin demokratikleşmesi ya da liberalleşmesi değildir. Amaç yürütme kolunun ve özeld

cumhurbaşkanının güçlendirilmesi ayrıca askerin gücünün azaltılmasıdır. Bunun ardından ülkede otoriter bir rejim ortaya çıkmıştır.

Cumhurbaşkanı ve yürütme koluna çok güç veren 2012 anayasa değişikliğinin sonrasında ülkede otoriter egemenlik ortaya çıkmıştır. Çünkü Muhammed Mursi kazandığı bu gücü fırsat olarak kullanarak ordu ve laikliğe karşı çok adım atmıştır. Bunun ardından onlar da Mursi'nin yönetimine karşı çıkmışlardır. Bunun ardından ülkedeki gençler tarafından Nisan 2013'te oluşturulan Temerrüd (İsyan) hareketi, Mübarek'i deviren gösterilere ev sahipliği yapan Tahrir Meydanı'nda yeniden hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda Genelkurmay Başkanı Abdulfettah Sisi, 3 Temmuz 2013 akşamı muhalefet temsilcileriyle beraber kameralar karşısına geçmiş ve cumhurbaşkanının artık görevde olmadığını ilan etmiştir. (Aljazeera, 2014).

Mursi'nin görevinden alınması ve tutuklanmasıyla yönetimin 2012 yılı anayasası askıya alınmıştır. Yeni anayasa değişim sürecini gerçekleştirmek için Genelkurmay Abdulfettah Sisi, 50 kişilik parti liderlerini, sendika başkanlarını, dini liderleri, polis temsilcilerini, askerleri ve çeşitli bakanlıkları kapsayan bir grup oluşturmuştur. Arap Baharı sonrası üçüncü anayasa, 14 Ocak 2014'te yüzde 98 gibi ezici bir çoğunlukla referandumda kabul edilmiştir. Bu anayasa değişimi ile ordu güçlenmiş, askere fazla güç verilmiş ve **ülke içindeki uyumsuzluklar dikkate alınmamıştır** (Parolin 2014).

İki anayasayı karşılaştırmak gerekirse: “2012 Anayasası daha çok başkanlık sistemi ağırlıklıdır. 2014 Anayasası ise karma yönetim sistemini benimsemektedir” (Kalabalık, 2014). Maddeler arasında en önemlileri şunlardır: 2012 Anayasası dini partileri tanımlarken 2014 Anayasası dini partileri yasaklamaktadır. Kadınlar konusunda 2014 Anayasası, “Yargı görevlerinde kadınlara ayrımcılık yapılmayacaktır.” demektedir. Ama 2012 Anayasası'nda kadının parlamentoda temsili konusu değerlendirilmemektedir. 2014 Anayasası'nda Mısır Silahlı Kuvvetlerine çok önemli bir yetki tanınmaktadır. Yeni anayasada, “Savunma Bakanı'nın Yüksek Askeri Konsey'in onayı ile ve 8 yıllığına seçilmesi” maddesi yer alırken 2012 Anayasası'nda böyle bir güç verilmemiştir.

Yeni anayasaya göre siviller askeri mahkemelerde yargılanabilecektir. “Askeri kurumlara, birliklere veya askere doğrudan düşmanca saldırılar” gibi 14 maddede toplanan suçları işleyenler askeri mahkemede yargılanacaktır (Kalabalık, 2014). Söz konusu madde, Mısır'da ciddi tartışmalara neden olmuştur. Sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasının önünün açılması, devrim ve değişim hareketlerinin yanı sıra insan hakları örgütleri tarafından da eleştirilmiştir.

Yapılan üç anayasa değişimi üzerinde analiz yapmak gerekirse her biri mevcut iktidardaki kişinin güçlenmesi yani diktatör olabilmesine neden olmaktadır. 2012 yılının anayasası Mursi'yi iktidarda cumhurbaşkanı olarak tutarak başkanlık sistemine ağırlıklık verirken, 2014 Anayasası, Sisi askeri darbeci olarak iktidar olunca askere fazla güç vermektedir. Bunun temel nedeni iktidardakini güçlendirerek otoriter yönetiminin yolu açmaktır.

Sisi iktidarda kalabilmek için Müslüman kardeşleri terör grubu olarak ilan etmiş ve onları yok etmeye başlamıştır. Bunun ardından Haziran 2014'te cumhurbaşkanı adayı olmuş ve sözde bir seçimle 8 Haziran 2014'te cumhurbaşkanı olarak iktidarda kalmaya devam etmiştir. Müslüman Kardeşlerin destekçileri ve eski Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in devrilmesi için Tahrir meydanında toplanan liberaller dâhil birçok grup seçimi boykot etmiştir. Bu durum Sisi yönetiminin liberal dışı olduğunun göstergesidir.

BBC Türkçe analizinde, Sisi'nin iktidar kalabilmek amacıyla muhaliflere sert önlemler aldığını belirtmiştir. Muhammed Mursi'nin de üyesi olduğu Müslüman Kardeşler hareketi kanlı bir şekilde tasfiye edilmiştir. Bu süreçte 1400'den fazla kişi ölmüş, 16 bin kişi gözaltına alınmıştır. Dört ayrı davadan yargılanan ve suçlu bulunması halinde idam cezasına çarptırılabilirdiği belirtilen Mursi, hareketin üst düzey yetkilileriyle birlikte hapidedir (BBC Türkçe, 2014). Sonuçta modern Mısır tarihinde seçimle iş başına gelen ilk ve tek kişi olan Muhammed Mursi, 17 Ağustos tarihindeki 20 dakikalık savunmasının hemen akabinde fenalaşmış, mahkeme salonunda geçirdiği baygınlığın ardından hayatını kaybetmiştir (Sınmaz, 2019).

Müslüman Kardeşler Teşkilatı (İhvan), "Mursi çok ağır şartlarda hücre hapsinde tutularak, tedavi hakkı gibi en sıradan haklardan dahi mahrum edilerek ölüme terk edilmiştir. Ölümünden Mısır yönetimi sorumludur." (Sabah, 2019) açıklamasını yapmıştır. Bütün bu hareketler Mısır'daki yönetimi yasa dışı ve anti liberal demokrasi haline getirmektedir. Başka bir deyişle karşımıza otoriter bir rejim çıkmakta, Mısır'da yeni asker rejimi oluşturulmaktadır.

Tunus'ta ise bambaşka bir anayasa değişimi görmekteyiz. İlk başta "Tunus'un az gelişmiş güney şehirlerinden Sidi Bouzid'te seyyar satıcılık yapan Muhammed Buazizi'nin aracına lisansı olmadığı gerekçesiyle el konulmuş ve Buazizi yetkililer tarafından dövülüp hakarete uğraması üzerine kendisini yakmıştır." Bunun ardından ülkenin her tarafında büyük isyanlar olmuş ve bunun sonucunda Bin Ali 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Devrimin ardından, eski rejimle bağlantılı güçler 1959 Anayasası'nın öngördüğü sistem doğrultusunda bir çözüm bulunması gerektiği görüşünü ileri sürmüştür.

Tunus'taki anayasa değişim süreci Mısır'ın aksine çok dikkatli bir şekilde ve sadece bir tarafın değil tüm kesimlerin katılımı ile gerçekleşmiştir. Eski anti-demokratik maddeler değişmiştir. Bunun yanında ülkenin demokratikleşmesinde önemli bir yol alınmıştır.

"Ülkenin anayasal bir boşluk durumunun vuku bulduğunu kabul ederek anayasaya bağlı kalmaksızın yeni bir yol haritası çizilmiştir. Birinci ihtimalin tercih edilmesi durumunda, 60 gün içerisinde yasaklı partilerin örgütlenmesi ve demokratik ilkelere uygun yeni bir seçim mevzuatının hazırlanması gibi demokrasiye geçiş sürecinin hayatî unsurlarının tamamlanması mümkün olmadığından dolayı, eski siyasal rejimin devam etmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalınmıştır."

Tunus'taki yeni anayasa, toplumdaki sosyal sorunları ortadan kaldırıp, demokratik maddeleri içermektedir. Bunlar Mısır'daki yöntemlerle fazla ilgilenmemiştir. Özgürlük ve onurlu bir yaşam arzulayan halkın devrimci amacının yerine gelebilmesi için, yeni rejim ve

anayasal düzenin demokrasi, temel hak ve özgürlüklere dayanması ve özgürlüklerin güvence altına alınması gerekmektedir (Armağan, 2014). Şeffaflık, özgürlük ve eşitlik taşıyan maddelerden bazıları şunlardır: Yeni Anayasa'nın 21. maddesinde kadın ve erkeklerin kanun önünde eşitliğine yapılan vurguyla yetinilmemiş iki maddede kadınların toplumsal eşitliğini sağlamak üzere devlete görevler yüklenmiştir. Bunun amacı liberal demokrasinin temel özelliğinden biri olan eşitliği sağlamaktadır. Mısır ile kıyaslarında ise cinsiyet temelli ayrımcılıkları engelleyecek açık bir hüküm yoktur. Bu diktatörlük rejiminin temel özelliklerden biri olan eşitsizliği ortaya çıkarmaktadır.

Anayasa'nın 74. maddesinin ilk fıkrasına göre de devlet başkanı adaylarının İslam dinine mensup olması bir şarttır. Buna karşın, yine değişmezlik kapsamına alınan 2. maddeye göre *"Tunus, vatandaşlığa, halkın iradesine ve hukukun üstünlüğüne dayanan sivil bir devlettir."* Dolayısıyla, egemenliğin kaynağı dinsel değil, dünyevîdir. 3. madde bu durumu *"Halk egemenliğe sahiptir ve tüm erklerin kaynağıdır"* şeklinde ifade etmiştir (Armağan, 2014). Bu fıkra hem halkın egemenliğine hem de eşitliğine ortam yaratmaktadır.

Yeni anayasanın diğer bir maddesi de sağlık eşitliğidir. Yeni Anayasa'nın 38. maddesi sağlığın herkesin hakkı olduğunu ifade ettikten sonra ikinci fıkrasında *"Devletin görevi, tüm vatandaşlar için önleyici sağlık hizmeti ve tedavisi sunmak; sağlık hizmetlerini güvenli ve iyi kalitede yapmaktır"* denilmektedir. Bütün bunlardan yola çıkarak Tunus'un anayasa değişim sürecinin olumlu bir şekilde olduğunu söyleyebiliriz. Ülkenin her alanda iyi olabilmesi için dikkatli şekilde maddeler oluşturulmuştur. Hatta ekolojiyi, doğal kaynakları korumak ve verimli şekilde kullanmak için anayasada bir madde de yer almaktadır.

Mısır'da en önemli sorun isyandan sonra ülkede güçlü bir lider olmamasıdır. Bu da milli iradenin ve halkın sesinin duyulmamasına yol açmıştır. **Mısır'ın temel problemlerden biri isyandan sonra güç kazanma yarışmasıdır.** Her iktidar güç kazanmak, muhalefetini yok etmek nedeniyle ülkenin demokratikleşmesine engel olmakta ve otoriter bir rejime dönüşmektedir.

Tunus'ta ise düzenli ve dikkatli bir şekilde hatta kurallara uygun olarak değişim süreci yaşanmıştır. İstikrarlı demokrasinin sağlanması için alınan bazı önlemler şunlardır: Geçici Cumhurbaşkanı, bu yetkisine dayanarak ilk iş olarak, anayasada açıkça yasaklanmış olmasına rağmen, Temsilciler Meclisi, Danışma Meclisi, Anayasa Konseyi ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'i feshetmiştir. Yasama alanında ortaya çıkan boşluk, 18 Şubat 2011 tarih ve 6 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan *"Devrim Hedeflerinin, Siyasi Reformların ve Demokratik Geçişin Sağlanmasından Sorumlu Yüksek Makam"* ile doldurulmaya çalışılmıştır. 23 Mart 2011 tarihli ve 14 sayılı *Kamu Erklerinin Geçici Olarak Düzenlenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname* ile birlikte 1959 Anayasası'nın geçerliliğini yitirdiği hususuna resmiyet kazandırılmıştır (Açıl, 2017: 186).

Basın alanında atılan adımlarla Bin Ali dönemindeki sansür ve baskı ortadan kaldırılmıştır. İsyan sonrası hiç acele etmeden ülkenin demokratikleşmesi için geçici bir **hükümet altında da olsa** birkaç değişiklik yapılmıştır. Basın özgürlüğün dışında seçim sistemi de iyileştirilmiştir.

Devrim hedeflerinin, siyasi reformların ve demokratik geçişin sağlanmasından sorumlu yüksek makamın hazırladığı seçim kanununda, seçim sistemi olarak nispi temsilin **en büyük artık usulü** benimsenmiştir. Bunun önemi ülkede bir ya da sadece iki partinin tek başına karar vermemesi ya da anayasanın değişmemesidir. Bu sistemle azınlık parti bile ülkenin hareketleriyle ilgili parlamentoda karar alma fırsatı bulabilmektedir.

Ülkenin siyasi ve ekonomi alanlarındaki problemlerin düzenlenmesinden sonra anayasanın değişim süreci başlamıştır. 13 Şubat 2012 tarihinde başlayan komisyon çalışmaları kapsamında, yerel ve uluslararası uzmanlar, hükümet ve sivil toplum temsilcileri ile akademisyenlerin de katkısıyla birçok oturum gerçekleştirilmiştir (Açıl, 2017: 195). Fakat komisyonlar arasında yeterli koordinasyon sağlanamadığı için çalışmalar yavaş ilerlemiştir. Burada önemli olan şey şudur ki Mısır'ın anayasası acele bir şekilde ve siyasi istikrarsızlıktan dolayı birkaç yıl içerisinde üç kere değiştirilmiştir. Dolayısıyla ulaşmak istediği liberal demokrasinin yerine otoriter rejim var olmuştur.

Tunus'taki anayasa değişimiyle ise basın özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, sosyal adalet ve kadın-erkek ilişkilerin düzenlenmesi gibi maddelerle liberal demokrasiye doğru yönelim olmuştur. Bunun sonucunda Tunus'un yeni anayasası hem yazım sürecindeki canlı toplumsal diyalog ortamıyla, hem de kabul edilen son metnindeki çağdaş ve evrensel seviyeyle Arap Baharı'nın en önemli kazanımlarından biri haline gelmiştir. Son derece zor şartlar altında ve belirsizlik içinde çalışan Kurucu Meclis, şeffaflığı sayesinde, sürekli sokakta olan ve çalışmalara olumlu veya olumsuz tepki gösteren halkın yönlendirmesinden yararlanabilmiş böylece modern ve evrensel değerlerle uyumlu bir anayasa yaratabilmiştir (Borroso, 2014). Bu sebeplerle Tunus'un anayasası ülkeyi otoriter rejimlerden liberal demokrasiye taşımıştır.

Sonuç

Arap Baharı'ndan sonraki gelişmeler iki ülkeyi de etkilemiştir. Hem Mısır hem de Tunus'ta yaşanan isyandan sonra verimli, etkili ve şeffaf bir yönetim sistemi kurulmak istenmekle birlikte her birinde farklı gelişmeler olmuş ve bambaşka bir sistemlere dönüşmüşlerdir. **Mısır'ın anayasa değişim sürecinin nedeni tıpkı diğer Arap Baharı'ndan etkilenen ülkeler -Tunus dâhil- gibidir.** Fakat Mısır'ın anayasa değişim sürecinin sonucu Tunus'un tam tersidir. İki ülkede ve diğer Arap ülkelerindeki isyanlar, siyasi reformları ve demokrasiye geçişi gerektirmiştir. Devrimden sonra bütün ülkeler amaçlarına ulaşabilmek için anayasa değişim sürecine girmiştir. Mısır'ın anayasa değişim süreci siyasi istikrarsızlıktan dolayı otoriter sisteme yönelmiş, Tunus ise düzenli bir sisteme ve sağlam bir siyasi ortama sahip olduğundan demokratik sistemi yönelmiştir. Bu durumda iki ülkede anayasaların değişim süreci nasıl başlamıştır, aktörlerin davranışı, doğası ve onların amaçlarının farklılıkları ortaya konulmuştur. **İki ülkenin anayasasının değişim süreci değerlendirilecek olursa: Hem Mısır hem de Tunus, genel olarak aynı kıta, bölge, kültür, din ve dile sahip olduklarından, bu ülkelerde yaşanan anayasa sürecini tetikleyen neden olarak Arap Baharı görülmüştür. Bu süreç sonunda Mısır, otokratik demokrasiye yönelirken; Tunus, liberal demokrasiye doğru yönelmiştir.**

KAYNAKÇA

Açıl, M. (2017). Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.25, S.1, s.165-203.

Akgül, M. E. (2010). Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı. *Ankara Barosu Dergisi* • Yıl:68 • Sayı:4, s. 88.

Aksaray. (2017). *İnsan Hakları Nedir?* TC. Aksaray Valiliği: <http://www.aksaray.gov.tr/insan-haklari-nedir>. Erişim Tarihi: 11.08.2017.

Aljazeera,T. (2012). *Soru-Cevp: Mısır anayasa referandumu*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/soru-cevap-misir-anayasa-referandumu>

Aljazeera, T. (2014). Kronoloji: MısırDevrimi. <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji>

Aljazeera,T.(2017).*Portre:MuhammedMursi*. <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-muhammed-mursi>.

Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teoriler*. Bursa: MKM Yayıncılık.

Armağan, (2014) *Feridun Yenisey'e Armağan*. Cilt II, İstanbul: Beta

Bekaroğlu, V. K. (2015). Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: 'Arap Baharı' ve Sonrası Sürecin Analizi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt 2, Sayı 2, ss. 1-36.

Borroso, J. M. (2014). Avrupa Komisyonu Başkanı José Manuel BARROSO'nun yaptığı açıklamadan. Bkz: <http://www.enpi-info.eu/medportal/news/latest/36120/Tunisia:-Barroso-praises-new-constitution-and-reaffirms-EU-support> Erişim Tarihi: 05.05.2014.

Brancartı, D. (tarih yok). *Democratic Authoritarianism: Origins and Effects*. *Washington University in St. Louis*.

Brown, N. A. (2011). *Egypt's Draft Constitutional Amendments Answer Some Questions and Raise Others*. *Washington: Carnegie Endowment for International Peace*.

Fidan, T. (2007). Kurumsalcılık Yaklaşımları ve Yeni Kurumsalcılık Perspektifinde Eğitim Örgütleri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1/1.

Frankenberg. (2006). *Comparing constitutions: Ideas, ideals, and ideology—toward a layered narrative*. (Erişim Tarihi: 28.10.2017). Oxford Academy, *International Journal of Constitutional Law*: <https://academic.oup.com/icon/article/4/3/439/646369/Comparing-constitutions-Ideas-ideals-and-ideology>

Kalabalık, A. A. (2014). *Karşılaştırmalı 2012 ve 2014 Mısır Anayasaları*. SETA: <https://www.setav.org/karsilastirmali-2012-ve-2014-misir-anayasalari/>

Kemal. (2015). *Devrim pişmanlığı: Kaddafi'den sonra Libya*. tarihinde Timeturk haber merkezi: <https://www.timeturk.com/obama-putin-sah-mat/haber-67351> Erişim Tarihi 11.15.2017.

Keskinsoy, Ö. (2010). Anayasada Değişiklik Yapma Usulü. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12/2, 143-170.

Kışlalı, A. T. (2004). *Siyaset Bilimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Cilt: 1571.

Murat, T. (2015). Demokratik Anayasa Yapımı Dinamikleri: Tunus Anayasası Örneği, 93-102, Ankara.

Parolin, G. (2014). On the Virtues of Inconclusiveness. *Rome: Istituto Affari Internazionali*.

Piaget, J. (2007). *Yapısalcılık*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Sabah. (2019). *Son dakika haberi: Muhammed Mursi mahkeme salonunda şehit oldu*. Sabah.com: <https://www.sabah.com.tr/dunya/2019/06/17/muhammed-mursi-vefat-etti>

Sınmaz, K. (2019). Mursi'nin Öldürmesi ve "Yeni Ortadoğu" Düzeni. *İNSAMER, İHH İnsan ve Sosyal Araştırma Merkezi*, 1.

Toprak, E. (2007). Neo Fonksiyonalizmden Yapısalcılığa, Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye Avrupa Birliği Uyumu. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 7/1.

TUIC Academi. (2014). *İşlevselcilik (Functionalism)*. TUIC Academi: <http://www.tuicakademi.org/islevselcilik-functionalism/> Erişim Tarihi: 10.25.2017

Türkçe, B. (2014). *Mısır'da Sisi katılımın düşük olduğu seçimi kazandı*. BBC Türkçe: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140529_sisi_sonuc

Yenisöz. (2015). *Liberal Demokrasi Anlayışı*. Yenisöz: <http://www.yenisoz.com.tr/liberal-demokrasi-anlayisi-makale-4659>.